

ЦИМБАЛИСТА О. А.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ УСМІШКИ ПЕРСОНАЖІВ В АНГЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

У статті проаналізовано засоби відображення усмішки персонажів в англійських художніх текстах на лексико-семантичному рівні, виявлено найбільш продуктивний іменник *smile*, за допомогою якого відображається власне симптоматична міміка, міміка, що виражає конкретні емоції (почуття); міміка, що виражає психологічний стан суб'єкта; міміка, що виражає ставлення персонажа до предмета мовлення; міміка, яка дозволяє індивідуалізувати персонаж.

Ключові слова: засоби відображення, усмішка, міміка, лексико-семантичний рівень.

В статье проанализированы средства отображения улыбки персонажей в английских художественных текстах на лексико-семантическом уровне, выявлено наиболее продуктивное имя существительное *smile*, при помощи которого отображается собственно симптоматическая мимика, мимика, выражающая конкретные эмоции (чувства); мимика, выражающая психологическое состояние субъекта; мимика, выражающая отношение персонажа к предмету речи; мимика, позволяющая индивидуализировать персонаж.

Ключевые слова: средства отображения, улыбка, мимика, лексико-семантический уровень.

The article deals with the means of characters' smiles representation in British fiction on lexical and semantic level; it is found *smile* as the most productive noun, with the help of which it is represented the actually symptomatic gestures, i. e. gestures that express the psychological state of a subject; gestures that express character's attitude to a subject of speech; gestures that allow one to individualize a character.

Key words: means of representation, smile, gestures, lexical and semantic level.

У сучасній лінгвoseміотиці **актуальним** є вивчення сутності мовного знака у різних його функціях, зокрема і як складника спілкування мовців, що позначає невербальні їх дії, пов'язані з різними тілорухами. Ця своєрідність мовного знака є предметом аналізу у кінесіці – науці, що досліджує сукупність тілорухів (жестів, міміки), застосовуваних у процесі людського спілкування (за винятком рухів мовного апарату). Кін – це дрібна одиниця руху, з яких складається людська поведінка. Елементами кінесики є жести, міміка, пози й погляди, які мають як фізіологічне походження (позіхання, потягування, розслаблення й ін.), так і соціокультурне (розкриті очі, рукостискання тощо). Одним із кінетичних засобів вираження почуттів людини є усмішка, у вивченні якої дослідники й досі не мають єдиної думки щодо того, який саме діапазон почуттів передає усмішка: від

типового прояву радості, щастя, задоволення та інших позитивних почуттів до сарказму, гіркоти, скептицизму, зневаги іронії [1].

Мета статті – виявити засоби відображення усмішки персонажів в англійських художніх текстах і класифікувати їх за семантикою.

Завдання статті:

- класифікувати мімічні кінеми за семантичними типами;
- проаналізувати мовні засоби відображення міміки, зокрема усмішки, персонажів в англійських художніх текстах.

Усмішка людини може виражати й нещирі почуття, тому вона належить не тільки до симптоматичних рухів, але й соціальних. Г. Й. Крейдлін виділяє кілька семантичних класів посмішок на підставі найважливіших ознак, що розрізняють посмішки, до яких він відносить фізичні, соціальні, психічні, оцінні та інші характеристики. Учений виділяє посмішки-почуття, посмішки стану/властивості, посмішки відносини [2]. Це дозволило йому описати два типи посмішок: 1) фізіологічно вихідний, симптоматичний тип як засіб вираження емоції і 2) похідний, комунікативний – свідомо передача адресатові деякої інформації [2].

Мімічні кінеми можуть бути представлені також двома семантичними типами: 1) етикетна міміка; 2) симптоматична міміка. Якщо до структури обличчя застосувати принцип золотого перетину, то обличчя людини можна розділити на дев'ять частин: перша – верхня (менш інформативна) – пов'язана з рухом верхньої частини особи – з чолом; друга, третя і четверта, п'ята – інформаційно значима – з очима, бровами, віями; шоста – з носом; сьома, восьма – з рухами ротом, губами, у тому числі з посмішкою; дев'ята – з підборіддям, щелепами, тобто з менш рухливими частинами.

Таким чином, враховуючи цей принцип, основна невербальна інформація передається за допомогою зон очей, брів, рота (губ). Ми висловили припущення, що серед названих вище зон обличчя найбільш комунікативно потужною є рот, оскільки він безпосередньо пов'язаний із мовленням і у своїй вторинній функції виступає органом людського мовлення.

Серед мімічних жестів взагалі і рухів передусім ротом, губами зокрема, самим експресивним є **усмішка**.

Першу групу можна розглядати з чотирьох семантичних позицій, частково встановлених на основі праць О. А. Русіної про посмішку

[3], до якої ми додали ще одну, пов'язану з індивідуалізацією персонажів:

- власне симптоматична міміка,
- міміка, що виражає конкретні емоції (почуття);
- міміка, що виражає психологічний стан суб'єкта;
- міміка, що виражає ставлення до респондента або предмета мовлення;
- міміка, яка дозволяє індивідуалізувати персонаж.

Власне симптоматична міміка. На наш погляд, специфіка відображення симптоматичної міміки полягає в тому, що відтворюються неконтрольовані реальні емоції, декодування яких потребує широкого контексту, тому сама номінація мімічного руху відбувається дуже лаконічно: *Madame Merle's **mouth** rose to the left* [5:334]; ***What a smile!** I remember it now, and I know that it was the effluence of fine intellect, of true courage; it lit up her marked lineaments, her thin face, her sunken gray eye, like a reflection from the aspect of angel* [4:69].

У таких випадках сама лексема розташовується в комунікативно значущих позиціях – на початку або наприкінці складного синтаксичного цілого: *He would place his white hands beside the coarse bloated hands of the pictures, and **smile*** [6:103].

Про симптоматичний характер усмішки свідчать ті факти, що письменники відображають її як щось дуже рухливе: ***A smile curved** Lord Henry's lips, and he turned round and looked at Dorian* [6:143]. Нерідко для надання динамізму цьому мімічному руху використовують порівняння: ***A crooked smile, like a Malay crease,** writhed across the face of one of the women* [6: 149].

Як правило, це іменник **smile**, який супроводжується або ні яким-небудь означенням, що класифікує цю емоцію як:

1) позитивну: *As he unbarred the door, **a smile of joy** flitted across his strangely young-looking face and lingered for a moment about his lips* [6:175) або

2) негативну: *I saw **a grim smile** contort Mr. Rochester's lips, and he muttered – "No, by God! I took care that none should hear of it or of her under that name." He mused for ten minutes he held counsel with himself: he formed his resolve, and announced it* [4:289].

Спостережено, що в проаналізованих нами текстах суттєво

переважають контексти, в яких симптоматичні рухи, виражені за допомогою усмішки, відтворюють негативні емоції. Про це свідчить семантичний зміст означень, що супроводжують іменник **smile**: *Mr. Rochester then turned to the spectators: he looked at them with a smile both acrid and desolate* [4: 292]; *All three looked at each other, and all three smiled – a dreary, pensive smile enough* [4:353]; *'Well, Dorian,' he said, as length, with a sad smile, 'won't speak to you again about this horrible thing, after today...'* [6:89].

Незважаючи на те, що симптоматична міміка у комунікативному плані передає додаткове значення, яке має переважно рефлекторну природу, однак у художній літературі зустрічаються випадки, коли описано свідоме керування симптоматичною емоцією в певній ситуації: *Mrs. Vane fixed her eyes on him, and intensified the smile* [6:51]. Про усвідомлення героїнею своєї емоції та керування нею говорить дієслово *intensify*, яке вживається у прямому номінативному значенні й на комунікативно-прагматичному рівні іменує семіотичний акт. Зазначений вислів сприймається як репрезентатив в авторському мовленні повістувача.

Аналогічно процес самоконтролю описаний від імені головного героя: *She sighed a sigh of ineffable satisfaction, as if her cup of happiness were now full. I turned my face away to conceal a smile I could not suppress: there was something ludicrous as well as painful in the little Parisienne's earnest and innate devotion to matters of dress* [4:170].

Так само, про контроль над симптоматичними рухами свідчить такий уривок, в якому безпосередньо описується цей процес: *Miss Temple passed her handkerchief over lips, as if to smooth away the involuntary smile that curled them; she gave the order; however, and when the first class could take in what was required of them, they obeyed* [4:66].

Слід додати, що в художній літературі нерідко описують невдалі спроби контролю або самоконтролю головних героїв над мімічними рухами, зокрема усмішкою: *Seeing me, she roused herself: she made a sort of effort to smile, and framed a few words of congratulation; but the smile expired, and the sentence was abandoned unfinished* [4:262].

Про симптоматичний характер мімічних рухів у вигляді посмішки свідчить той факт, що крім іменника **smile**, дуже часто вживається дієслово **to smile**, за допомогою якого тілоруху додається динамізму, уся художня ситуація стає живою, мінливою: *Dorian*

smiled, and shook his head: 'I am afraid I don't think so, Lady Henry. I never talk during music – at least, during good music...' [6:39].

Специфіка вживання дієслова *to smile* при передачі смислу невербальної комунікації полягає в тому, що це дієслово потребує семантичного поширення для того, щоб зрозуміти характер відтвореної емоції, наприклад, без контексту незрозуміло, якого характеру емоція: *Dorian looked at him and smiled* [6:117]. Лише подальший контекст робить це зрозумілим: задоволення – *The girl smiled. 'Dorian,' she answered, lingering over his name with long-drawn music in her voice, as though it were sweeter than honey to the red petals of her mouth – 'Dorian, you should have understood* [6:69]; презирство – *Dorian Gray smiled. There was a curl of contempt in his lips* [6:122]. Аналогічно: *Hannah had been cold and stiff, indeed, at the first: latterly she had begun to relent a little; and when she saw me come in tidy and well-dressed, she even smiled* [4:337].

Слід відмітити ще одну специфіку англійської мови, для якої, на відміну від української мови, властиво вживання іменника *smiles* у множині в значенні “благовоління”, тобто форма множини утворює інший семантичний контекст: *She left the room, wreathed in smiles* [6:95].

Міміка, що виражає конкретні емоції (почуття). Емоції, виражені завдяки посмішці, як правило, чітко називаються завдяки означенням до іменника *smile*, навіть коли вони подаються як градаційний прийом з одночасним контрастуванням: *He now smiled: and not a bitter or a sad smile, but one well pleased and deeply gratified* [4:352].

Для конкретизації відображеної усмішкою емоції, як правило, використовується означення, виражені прикметниками або дієприкметниками (в англійській мові *Participle I* або *II*).

Така конструкція завдяки означенню дозволяє назвати цю емоцію, наприклад, здивування: *The lad hesitated, and looked over at Lord Henry, who was watching them from the tea-table with an amused smile* [6:27]. Наведена комунікативна ситуація завдяки означенню *amused* характеризує емоцію як непрямю негативну, оскільки це не вираження радощів, захоплення, доброзичливості. Вона швидше за все астенічна, тобто повільна, роздумлива, тому що не викликає активної дії, а уповільнює останню.

Конструкції з дієсловом *smile* та елементом, що характеризує цю динамічну ознаку, опосередковано називають конкретну емоцію, наприклад;

– недовіра: *I smiled incredulously* [4:370];

– незадоволення: *St. John smiled slightly: still he was dissatisfied* [4:384];

– гіркота: *Most bitterly he smiled – most decidedly he withdrew his hand from mine* [4:408];

– чуйність: *The father caught his son's eye at last and gave him a mild, responsive smile* [5:8].

Опосередковано ті самі емоції можуть номінуватися за допомогою відображення мімічних рухів на обличчі у зоні рота за допомогою вживань інших номінативних одиниць, наприклад, незадоволення: *Madame Merle bent her head on one side a little, protestingly, and smiled in the left corner of her mouth* [5:473].

Емоції можуть виражатися і за допомогою інших лексико-семантичних засобів, крім іменника та дієслова *smile*. Передусім це іменник *lips*. Вживання означення *dry* у зазначеній ситуації відносить читача до життєвого досвіду – сухі губи завжди були показником хвилювання, хворобливості тощо. У нашому випадку – це біль: *The elder woman grew pale beneath the coarse powder that daubed her cheeks, and her dry lips twitched with a spasm of pain* [6:51]. За допомогою іменника *lips* можуть передаватися і позитивні емоції, наприклад, радість: *Suddenly she caught a glimpse of golden hair and laughing lips, and in an open carriage with two ladies Dorian Gray drove past* [6:56]; *Her white hands were moving daintily among the cups, and her full red lips were smiling at something that Dorian had whispered to her* [6:153].

Міміка, що виражає психічний стан суб'єкта. При відображенні будь-якого психічного стану суб'єкта не можна без достатньої, а іноді й значної кількості пояснювальних комунікативних елементів. Проте у майстрів слова нерідко достатньо однієї – двох деталей, щоб пояснити ситуацію. Наприклад, елемент *smile* у наведеному нижче уривку нічого не говорить про психічний стан персонажа або взагалі дає невірну інформацію, оскільки усмішка асоціюється передусім з позитивними емоціями, але в контексті з дієсловом *murmured*, яке сигналізує про повільний стан мовлення, тихий, слабкий голос, то ця емоція швидше негативна, а персонаж

знаходиться у стані розгублення, непорозуміння: *'I do, Lord Henry,' murmured Mr. Erskine, with a smile* [6:34].

Мімічні рухи, без сумніву, дуже скороминущі: *There was a smile on his lips, and his eyes sparkled, whether with wine or not, I am not sure; but I think it very probable* [4:132], – тому і учаснику комунікації, і читачеві важко однозначно декодувати емоцію, лише контекст дає достатньо повну картину. Усмішка як дуже виразний паралінгвістичний елемент може створити кульмінаційний центр цілої градації емоційного настрою головного героя: *Dorian Gray drew a long breath. The colour came back to his cheeks, and a smile played about his lips* [6:93]. Якщо з першого речення в наведеному уривку настроїв та емоційний стан героя не зовсім декодується читачем, то в останньому реченні іменник **smile**, особливо в поєднанні з дієсловом *play*, остаточно знімає будь-які сумніви в тому, що він відчувається дуже добре, навіть радісно.

Як зазначалося раніше, усмішка належить до симптоматичних, а внаслідок цього до динамічних, комплексних, а також дуже непомітних рухів, то відсутність таких рухів завжди актуалізує комунікативну ситуацію. Вживаючись як характеристика психологічного або психічного стану персонажа, усмішка стає комунікативно важливим знаком: *He hesitated for some moments, with a strangely immobile smile upon his face* [6:145]. У наведеному уривку актуалізаторами є означення **immobile** з показником ступеня якості цієї ознаки **strangely**.

Крім іменника **smile**, психічний стан персонажа може виражатися і за допомогою дієслова з тим самим семантичним змістом: *He half smiled. "But if I were to go to them, and they only looked at me coldly, and whispered sneeringly amongst each other, and then dropped off and left me one by one, what then? Would you go with them?"* [4:203].

На наш погляд, дієслово навіть більш, ніж іменник, за своєю категоріальною сутністю підгодить до вираження внутрішнього стану персонажа, особливо в конструкціях зі зворотними займенниками: *As he left the room, Dorian Gray smiled to himself* [6:94].

Дуже часто письменники використовують прийом контрасту для характеристики суперечливого психічного стану персонажа. У створенні цього прийому беруть активну участь дієслова **smile** і семіотично релевантні з протилежним семантично або контекстуально

змістом: *I saw Mr. Lloyd **smile and frown** at the same time: “Ghost! What, you are a baby after all! You are afraid of ghosts?”* [4:25].

У таких випадках вживається навіть альтернативний сполучник *or* у конструкціях, які характеризують усмішку: *Instead of speaking, I **smiled**; and not a very complacent or submissive smile either* [4:134].

Незважаючи на те, що мімічні рухи дуже невловимі, для характеристики негативного стану персонажа може використовуватися іменник *smile* у поєднанні з дієсловом із семантикою, яка містить основну ознаку усмішки як певної емоції. Як правило, це метафорична конструкція: *Mr. Rochester was standing near me; he had taken my hand, as if to lead me to a chair. As I spoke he gave my wrist a convulsive grip; **the smile on his lips froze**: apparently a spasm caught his breath* [4:202].

Мімічний рух у вигляді усмішки може відображати надзвичайно піднесений або схвильований психічний стан персонажа. У таких випадках емоції описуються на основі порівняння усмішки (*smile ... as*) з чимось у складі стилістичного прийому: *He **smiled**; and I thought his smile was such as a sultan might, in a blissful and fond moment, bestow on a slave his gold and gems had enriched: I crushed his hand, which was ever hunting mine, vigorously, and thrust it back to him red with the passionate pressure* [4:267].

Мімічний рух у нижній зоні обличчя не завжди пов'язаний із посмішкою, але в широкому контексті опису стану персонажа вираз *a watery mouth* асоціюється із жалкою посмішкою (*a watery smile*), завдяки чому стан персонажа дуже зрозумілий і достатньо однозначний в аксіологічному плані для читача: *“Yes, sir,” repeated Trotty, looking **with a fixed eye and a watery mouth**, at the piece of tripe he had reserved for a last delicious tit-bit; which the gentleman was now turning over and over on the end of the fork* [4:94].

Психічний стан персонажа завдяки опису нижньої частини обличчя може виражатися і за допомогою інших лексико-семантичних засобів, зокрема іменника *mouth*. Це дозволяє відтворити більш глибокі почуття, ніж посмішка: *His **mouth** certainly looked a good deal compressed, and the lower part of his face unusually stern and square, as the laughing girl gave him this information* [4:360].

Застосування інших лексико-семантичних засобів для відтворення психічного стану персонажа передбачає вживання іменника *lips* у множині, оскільки позначає парні предмети. Цей

іменник найчастіше вживається для опису нижньої зони обличчя: *For nearly ten minutes he stood there, motionless, with parted lips, and eyes strangely bright* [6:19]. Цей засіб також слугує для передачі незвичайного стану персонажа, наприклад, сильного хвилювання: *He paused; gazed at me: words almost visible trembled on his lips, – but his voice was checked* [4:152], або хвороби: *“When will he come? When will he come?” I cried inwardly, as the night lingered and lingered as my bleeding patient drooped, moaned, sickened: and neither day nor aid arrived. I had, again and again, held the water to Mason’s white lips; again and again offered him the stimulating salts: my efforts seemed ineffectual: either bodily or mental suffering, or loss of blood, or all three combined, were fast prostrating his strength* [4:210].

Міміка, що виражає ставлення до респондента або предмета мовлення. Комунікативні ситуації, у яких виражається ставлення одних персонажів до інших, завжди насичені прагматичними елементами, наприклад: *‘I am charmed, my love, quite charmed,’ said Lord Henry, elevating his dark crescent-shaped eyebrows and looking at them both with an abused smile* [6: 39]. У наведеному уривку іменник *smile* у прямому номінативному значенні позначає конкретний мімічний рух, пов’язаний із вираженням позитивних емоцій. Якщо подивитися на зміст фрази, представлений у прямому мовленні, то це суцільна презентація гарного ставлення автора цих слів до свого співрозмовника: по-перше, це дуже однозначне звертання (*my love*); по-друге, це пряме номінативне значення дієслова *charm*, підсилене стилістичним прийомом точного повтору, друга частина якого супроводжується прислівником *quite*, що сприяє педалюванню цієї динамічної ознаки.

Проте загальний зміст фрази остаточно встановлюється завдяки смислового поєднанню двох елементів: іменник *smile* і означення *abused* у формі *Participle II*, які, контрастуючи за змістом, утворюють смисловий новотвір оксюморонного типу. Завдяки його розташуванню наприкінці наведеного уривку, в якому повістується на експліцитному рівні про позитивні емоції, виникає інше – протилежне почуття – це своєрідний прийом обманутого чекання.

Стосунки між персонажами також для читача стають більш зрозумілими, коли вони декодуються завдяки елементам, які є універсальними для всіх. До них належить і усмішка: *“Well, who is it?”*

she asked, in a voice and with a smile I half recognized; "you've not quite forgotten me, I think, Miss Jane?" [4:92]. Завдяки іменнику **smile** у читача виникає надія на позитивний результат спілкування літературних героїв.

Усмішка як мімічний рух використовується письменниками для підкреслення контрасту між не дуже приємним зовнішнім виглядом героїв або одного із героїв та їх внутрішнім світом, ставленням один до одного, що есплікується в опису їх зовнішності: *She put her floury and horny hand into mine; another and heartier smile illumined her rough face, and from that moment we were friends* [4:339].

У тих випадках, коли вживається дієслово **smile** художня картина набуває динамічності, особливо в контексті відображення емоцій інших персонажів: *Leah smiled, and even Sophie bid me "bon soir" with glee* [4: 244].

Ставлення одного персонажа до іншого за допомогою мімічних рухів може виражатися опосередковано, без вживання іменника або дієслова **smile**. Це може бути лише натяк на мімічний рух, посмішку, але з вказівкою на контрольованість емоції: *And the left-hand corner of Madame Merle's mouth gave expression to the joke* [5:332]. Аналогічно переважно завдяки мімічних рухів для читача стають зрозумілими взаємовідношення персонажів: *Miss Temple had looked down when he first began to speak to her; bur she now gazed straight before her, and her face, naturally pale as marble, appeared to be assuming also the coldness and fixity of that material; especially her mouth, closed as if it would have required a sculptor's chisel to open it, and her brow settled gradually into petrified severity* [4:65]. Слід додати, що докладний опис зовнішності, її змін, актуалізація уваги читача на зоні рота (перед його зображенням зроблена пауза, вжито прислівник *especially*, а вираз обличчя переданий через зіставлення рота із скульптурою) дозволяє привернути увагу читача до стосунків між персонажами та їх внутрішнього стану.

У художньому мовленні дуже часто **мімічні рухи використовуються як індивідуальна риса / характеристика конкретного персонажа**. У таких випадках до граматичної конструкції додається ще займенник, що вказує на особу: *'You have done too many foolish things during the last fortnight to be entitled to give yourself that name, Dorian,' answered Lord Henry, with his sweet,*

melancholy smile [6: 81]; *Of such insolences and attempted slights he, of course, took no notice, and in the opinion of most people his frank debonair manner, his charming boyish smile, and the infinite grace of that wonderful youth that seemed never to leave him, were in themselves a sufficient answer to the calumnies, for so they termed them, that were circulated about him* [6:113].

У наведених уривках означення, що супроводжують іменник *smile*, дуже точно характеризують передусім не зазначений мімічний рух, а самих головних героїв – лорда Генрі та Доріана, їх позитивне сприйняття іншими людьми на тлі їх справжньої зіпсованої сутності.

Іноді на індивідуалізації усмішки будується один з основних художніх конфліктів. Тоді цей мімічний рух дуже докладно описується з метою актуалізації уваги читача: *Mr. Rochester had sometimes read my unspoken thoughts with an acumen to me incomprehensible: in the present instance he took no notice of my abrupt vocal response; but he smiled at me with a certain smile he had of his own, and which he used but on rare occasions. He seemed to think it too good for common purposes: it was the real sunshine of feeling – he shed it over me now* [4:243].

У деяких випадках мімічні рухи, пов'язані з індивідуалізацією персонажа, одночасно підкреслюють його незвичайний для оточуючих стан, а також зовнішність тощо: *Again Madame Merle was silent, while her thoughtful smile drew up her mouth more than usual toward the left corner* [5:255].

Індивідуальний мімічний рух у нижній зоні обличчя може передаватися не лише за допомогою іменника *smile*, але й інших засобів, які не є синонімами або квазісинонімами в лінгвістичному плані, а завдяки іменуванню тих частин обличчя, що безпосередньо фізично здійснюють цей рух. Передусім це номінація рота: *“Do you wish me to intercede?” Madame Merle asked, with her fine arms folded, and her mouth drawn up to the left* [5:332]. Функцію індивідуалізації підкреслює особовий займенник *her*.

Дуже часто суворі характери персонажів передаються письменником через зовнішність. Для цього опис однієї із зон обличчя характеризується. Передусім це опис зони рота: *‘A dangerous theory!’ came from Sir Thomas’s tight lips. Lady Agatha shook her head, but could not help being amused* [6:35]. У зазначеному випадку це не усмішка, але

це мімічний рух тими ж самими органами, тобто губами.

До комунікативно значущих належать мімічні рухи, зокрема посмішка, які виконують ритуальну функцію, у тому числі й функцію вітання. Така міміка виникає, наприклад, під час входу до кімнати, де знаходяться інші люди, особливо в товаристві вихованих людей, або просто при вітанні. У таких випадках усмішка може не обов'язково свідчити про справжнє почуття людей: *He smiled approbation: we shook hands, and he took leave* [4:382].

Таким чином, на лексико-семантичному рівні до засобів відображення посмішки відносяться лексеми *smile* (іменник та дієслово), *lip* (форма множини, оскільки позначає парні предмети) та *mouth*. Вони вживаються у прямому номінативному значенні, оскільки, з одного боку, позначають універсальні емоції, з іншого, – ті частини тіла, які є органами мовлення. Ці частини тіла розташовані в тій зоні обличчя, яка є центральною відповідно до принципу “золотого січення”, завдяки чому ці референтні зони є надзвичайно комунікативно значущими. Найбільш поширеним є іменник *smile*, за допомогою якого іменується дуже широко коло семіотичних явищ: власне симптоматична міміка; міміка, що виражає конкретні емоції (почуття); міміка, що виражає психологічний стан суб'єкта; міміка, що виражає ставлення до респондента або предмета мовлення; міміка, яка дозволяє індивідуалізувати персонаж. Оскільки зазначені лексико-семантичні засоби мають широкий референт у реальному житті, то для конкретизації семантичного змісту використовуються означення, які аксіологічно спрямовують сприйняття читача відповідно до контексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика в ее соотношении с вербальной : автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 “Общее языкознание” / Г. Е. Крейдлин. – М., 2000. – 68 с. 2. Крейдлин Г. Е. Улыбка как жест и как слово : к пробл. внутриязыковой типологии невербальных актов / Г. Е. Крейдлин, Е. А. Чувиллина // Вопросы языкознания. – М. : Из-во РГГУ, 2001. – № 4. – С. 66–93. 3. Русина Е. А. Сравнительный анализ параязыковых явлений в русских и английских художественных текстах : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Елена Анатольевна Русина. – Курск, 2002. – 215 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. *Bronte Ch. Jane Eyre* / Charlotte Bronte. – London : Penguin Books Ltd., 1847. – 332 p.
5. *Henry J. The Portrait of a Lady* / James Henry. – New York : C. Scribner's Sons, 2008–2013. – 704 p.
6. *Wilde O. The picture of Dorian Gray* / Oscar Wilde. – London : Penguin Books Ltd., 1891. – 230 p.